

**Міністру освіти і науки України
Гриневич Л.М.**

**Звернення Соціологічної асоціації України
щодо проекту змін до наказу МОН України
«Про затвердження змін до наказу Міністерства освіти
і науки України від 17 жовтня 2012 року № 1112»**

Вельмишановна Лілія Михайлівна!

Соціологічна асоціація України висловлює занепокоєння щодо ініціативи Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій про внесення змін до наказу МОН від 17 жовтня 2012 року № 1112 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 2 листопада 2012 р. за № 1851/22163, оскільки відповідно до пункту 12 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, мінімальну кількість публікацій, які розкривають основний зміст дисертації, визначено саме цим наказом.

Просимо звернути увагу на зміст зазначеного проекту, в якому є норми, які істотно обмежують або звужують можливості публікації результатів наукових досліджень. Ми поділяємо прагнення Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій вдосконалити кваліфікаційні вимоги, пов'язані з оприлюдненням результатів наукових досліджень, але реформування науки має вирішуватися системно і комплексно відповідно до системного характеру еволюції наукової сфери.

Згідно п. 6 Проекту, зміни до наказу набирають чинності з дня офіційного опублікування та мають зворотну дію. Вважаємо, що подібна вимога порушує Статтю 58 Конституції України, у відповідності із якою "закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи" [<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>]. До того ж зауважимо, що у запропонованому Проекті наказу не відзначається, які положення і яких попередніх нормативних актів втрачають чинність.

Нелогічним і некоректним з юридичної точки зору є поширення норми на фахові публікації здобувачів наукових ступенів, які вступали до аспірантури та докторантури в 2014 та 2015 рр., оскільки її схвалення практично зводить нанівець всі результати їхніх наукових досліджень.

Також п. 5 зазначеного Проекту встановлює вимогу, у відповідності з якою "за темою дисертації не зараховуються публікації, в яких

повторюються наукові результати, опубліковані раніше в інших наукових публікаціях, що ввійшли до списку публікацій за темою дисертації". Тим самим не просто нуліфікується праця аспірантів і докторантів за роки роботи над дисертацією, але й їм забороняється переопубліковувати результати власних наукових досліджень, що означає, по суті, зведення нанівець не тільки формальних, але й змістовних аспектів попередньої роботи над дисертаційним дослідженням.

Варто зазначити також неселективність підходу в проекті, адже стилістика та традиції викладу матеріалу в соціальних науках вимагає специфічних прийомів представлення тексту, а згадка та стислий опис висунутої раніше концепції перетворюється на нелегітимну дію з погляду цього Проекту. Таким чином актуалізується конфлікт норм між вимогами проекту та вимогами наукової етики та традицій.

Окрім того, висунуті вимоги є нереалістичними. До недавнього часу жодне фахове видання з соціології не було включеним до міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science Core Collection. На сьогодні їх 2, при чому повністю відповідає вимогам проекту лише одне. Проте це єдине видання а) не є провідним для соціологічної галузі; б) не належить жодному з визнаних центрів підготовки українських соціологічних кадрів; в) відповідає вимогам Проекту лише з формальної точки зору. Це зайвий раз ілюструє аргументи багатьох експертів, що наукометрія як метод оцінювання наукових результатів не є загальноприйнятною у світі, викликає істотні застереження (див., наприклад, San Francisco Declaration on Research Assessment) і для соціогуманітарних наук є вторинною.

Таким чином, публікація кожним здобувачем чотирьох статей за довільно обраним критерієм в дуже вузькому списку видань є монопольною засадою для здобуття наукового ступеню в соціології. Жодних інших рішень ситуація взагалі не має, окрім еміграції з науки або з країни (що в умовах наростаючого brain drain і так є проблемою для України). Жодного механізму доступу здобувачів до видань, що належать до зазначених наукометричних баз, механізму державної чи академічної підтримки здобувачів не було не тільки прописано, але хоча б запропоновано в проекті.

Окремою проблемою є те, що Проект а) повністю девальвує публікації в українських фахових виданнях, тим самим б) забезпечуючи відток публікацій з українських фахових видань та їхню швидку «смерть» внаслідок відсутності матеріалів для публікації, що в) гарантує колоніальний статус української науки як науки, повністю підлеглої та несамостійної як соціально, структурно, економічно, так і теоретико-епістемологічно від обмеженої кількості «гравців» (журналів для публікації, грантодавчих

структур тощо). Тоді як давно вже визнано, що якість публікацій у соціогуманітарних науках не пов'язується з критерієм їхньої міжнародної цитованості: тут діють інші чинники, зокрема спрямованість вітчизняної науки на вирішення національних завдань і пріоритетів, її загостреність на національній проблематиці.

Те ж саме очікує і спеціалізовані вчені ради, чия робота буде фактично заблокована даним проектом, оскільки жоден з пошукувачів в соціологічній галузі не відповідає вимозі "наявність не менше 6 публікацій у виданнях категорії «А» ПНФВУ", що ставить під удар традиції та наступність української науки. Якщо такі формальні критерії шаблонно та насильно нав'язувати українській науці, вона в цілому програс, втративши своє національне обличчя, зокрема через маргіналізацію та зникнення цілих ділянок соціогуманітарного знання.

Для соціології ця ситуація є особливо проблематичною, адже українська соціологічна спільнота, у порівнянні із іншими науковими спільнотами гуманітарного профілю, є найменш чисельною і не може похизуватися надвиробництвом кадрів. Йдеться про подальше існування соціології як науки: за роки незалежності України з соціології було захищено 104 докторські дисертації (близько 4 на рік). В таких умовах Проект наказу складає практично неподоланні перепони для подальшого розвитку соціологічної науки та освіти в Україні.

Адже за умови відсутності офіційного державного визнання, вимушеного закриття спеціалізованих вчених рад через неможливість приймати до захисту дисертації із результатами наукових досліджень, які б відповідали вимогам проекту, соціологи ризикують перетворитися на нове "наукове підпілля", а в подальшому й самоусунутись.

Обмеження можливостей інституційного розвитку соціології веде до обмеження функціонування соціології як важливого соціального інституту – однієї з основ демократії і відкритості суспільства. Це, у свою чергу, створює перспективу зниження можливостей суспільства до відкритих діалогічних і демократичних способів вирішення проблем на шляху демократичного розвитку, знижує рівень раціональності суспільного життя, веде до виникнення ризиків хаотизації і конфліктності в умовах "закритості" суспільних процесів для всіх учасників суспільного життя.

Окрім того, з практики багатьох вчених добре відомо, що публікація статей у закордонних виданнях у більшості випадків є ускладненою як в силу часової тяганини, так і їхньої істотно завищеної вартості. Це перетворює науку з соціального ліфта на привілей для багатих. Здобувачів підштовхують віддавати гроші зарубіжним фаховим виданням, тоді як українські фахові

видання перебувають у далеко не кращому фінансовому стані. Подібна практика не просто призведе до збанкрутування українських фахових видань, але і демотивує талановиту частину української студентської молоді, як і інших здобувачів, розвивати свою наукову кар'єру в українській соціології.

Кількісна оцінка у балах різних видів видань є незрозумілою й не обґрунтованою жодним чином: видання або є науковим (фаховим), або ні. І наукова цінність опублікованого не залежить від популярності джерела, його розповсюдженості, авторитетності, доступності тощо. Це суто формальні, а не наукові, змістовні критерії. Градація на категорії наукових видань викликає істотні сумніви, а запропонована бальна система не витримує елементарної критики.

Враховуючи те, що наявні в проекті наказу норми є проблематичними в контексті викладених вище аргументів, пропонуємо таке:

1) на базі заздалегідь, прозоро та однозначно сформульованої стратегії реформування наукової сфери, в якій, зокрема, були б зазначені ключові та невід'ємні джерела її фінансування, здійснити експериментальне впровадження на 2-3 роки та апробацію таким чином запропонованої методики в тих галузях науки, які готові до таких нововведень, мають відповідну кількість фахових видань, зареєстрованих у наукометричних базах, та які в результаті широкого громадського обговорення погодяться на такий експеримент;

2) пов'язати вимоги Проекту з усією іншою нормативною документацією перехідного періоду, а також з конституційними та іншими нормативно-правовими актами;

3) використовувати поетапне впровадження відредагованих та конкретизованих вимог для кожної галузі науки з урахуванням їхньої специфіки та стану готовності до застосування такого підходу, а також врахування специфічної ролі цитування в наукометричних базах в різних наукових дисциплінах;

4) за умов відсутності або дефіциту відповідних фахових видань дозволити здобувачам публікацію брошур обсягом не менше 2 д.а., які будуть прирівнюватися за кількістю балів до статей у виданнях першого (Q1) квартиля за умови їхньої рекомендації до друку вченою радою наукової установи або закладу вищої освіти III-IV рівнів акредитації;

5) надати наказу чинності виключно для тих здобувачів, які почнуть роботу над дисертаціями з 1 вересня 2018 р.;

6) розширити перелік міжнародних наукометричних баз даних для фахових видань за рахунок загальноприйнятих у світовому науковому

середовищі міжнародних наукометричних баз відповідного фаху (зокрема, гуманітарних спеціальностей ERIH PLUS, Google Scholar, Index Copernicus та ін.);

7) впровадити перехідний період для перереєстрації вітчизняних журналів у галузях суспільних та гуманітарних наук в наукометричних базах Scopus і Web of Science Core Collection до 2020 року та чітко прописати в новому положенні а) механізми входження фахових видань до цих наукометричних баз; б) механізми та способи підтримки державою українських видань на шляху до цих наукометричних баз;

8) Проект відправити на доопрацювання та залучити до цього фахові спільноти. Повернення до обговорення Проекту можливе лише після проведення позачергових конгресів фахових асоціацій (соціологів, психологів тощо);

9) звернутися до Міністерства юстиції України з пропозицією проведення антикорупційної експертизи наказу № 32 Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України» як такого, що обмежує права і свободи людини і громадянина, передбачені ст. 58 Конституції України, а також створює корупційні можливості для конкретних агентів освітнього та наукового простору;

10) звернутися до Антимонопольного комітету України з проханням надати висновок щодо правомірності лобіювання інтересів двох проектів (Scopus та/або Web of Science Core Collection) та залежності всієї наукової громади України від діяльності та вимог лише двох компаній, що працюють на світовому ринку взагалі та слабо представлені в нашій країні.

11) просити Науковий комітет публічно обґрунтувати відмову чи згоду з висловленими пропозиціями.

Правління Соціологічної асоціації України

Звернення підписали 358 науковців, які представляють різні соціологічні установи України